

ZAKOŃCZENIE

Przedstawiona w tej pracy analiza ikon zachodnioruskich Matki Boskiej z Dzieciątkiem na tle wschodniej tradycji obrazowej dowiodła zasadniczo silnego związku malarstwa zachodnioruskiego z tradycją obrazową zakorzenioną w południowych środowiskach malarstwa ikonowego. Związki na wszystkich płaszczyznach – od ikonografii, przez styl po funkcję ideową – wskazują na szczególne powiązania tych ikon z dziełami z terenów zwłaszcza Bułgarii i Mołdawii, słowiańskich krajów ortodoksyjnych, jakże często bezpośrednio oddziaływających na Ruś. Związki z kulturą bułgarską były znacznie starsze i łatwiej uchwytnie na płaszczyźnie literackiej – z niej pochodziły pierwsze księgi liturgiczne zredagowane w języku słowiańskim, natomiast Mołdawia, jako stosunkowo młode państwo pełniła prawdopodobnie rolę pośredniczącą w przekazywaniu wpływów z Południa w pełnym sensie tego słowa, ponieważ stanowiła także cel bądź etap wędrówki ludności z Bałkanów uciekającej przed okupacją turecką.

W tym kontekście siłą rzeczy nierozstrzygniętych pozostaje wiele zasadniczych kwestii związanych z samym powstaniem ikon określanych w tej pracy jako zachodnioruskie. Przybliżone w możliwie pełnym wymiarze wszelkie dane związane z ich uwarunkowaniami ikonograficznymi i technicznymi mogą jedynie przybliżyć odpowiedź albo tylko ją sugerować, natomiast nie mogą jej zastąpić z braku konkretnych dowodów potrzebnych do ustalania autorstwa ikon albo czasu ich powstania. Przedstawiona wielka różnorodność zapisu np. jednego krótkiego imienia proroka, idąca w parze z różnorodnością formuł zapisu wersu na jego zwoju, każe się raz jeszcze zastanowić nad fenomenem tego malarstwa, które – z pozoru homonimiczne – jest zastanawiająco zróżnicowane właśnie w takich drobnych detalach. Wytlumaczenie tego stanu rzeczy dostrzegam w mieszanym składzie etnicznym ludności osiadłej na Podkarpaciu w ramach tzw. kolonizacji „wołoskiej”, której znaczenia, jak starałem się wykazać, nie można w żadnym wypadku lekceważyć, aczkolwiek trudno jest udowodnić jej bezpośredni związek z powstaniem konkretnych ikon. Dowodem pośrednim jest pochodzenie niektórych ikon ze wsi założonych w czasie, na jaki datowane są ikony zdradzające szczególnie wyraźnie cechy bałkańskie, np. *Matki Boskiej z Dzieciątkiem* z Paniszczowa czy z Weremienia.

Ikony zachodnioruskie powstałe w określonym przedziale czasu odróżnia od późniejszych większy stopień wierności regułom obecnym w dziełach późnobyzantyńskich. To właśnie ta cecha stanowiła od początku badań nad tymi ikonami czynnik decydujący przy wyznaczaniu chronologii owych dzieł, często nieartykułowany przez autorów dokonujących datowania niejako intuicyjnie na podstawie znanego im materiału porównawczego. Ikony te wyróżnia duży ładunek ekspresji uzyskanej jak gdyby w opozycji do małej skali użytych środków malarskich. Skala barw tych ikon jest bardzo ograniczona, a jej surowość potęguje graficzność, daleka jednakże od takiego przerysowania, jakie występowało w ikonach pod koniec wieku XVI i z początkiem wieku XVII. Wydaje się, że ewolucja malarstwa ikonowego od końca wieku XV do początku wieku XVII polegała właśnie na stopniowym przesileniu zauważonej relacji między siłą wyrazu a ograniczoną ilością uży-